

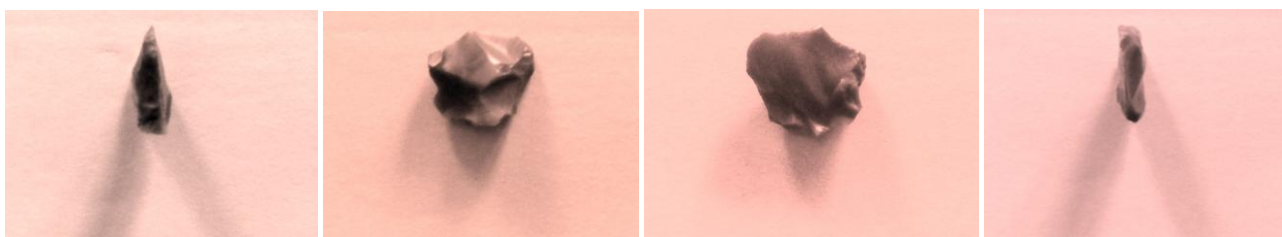
V A S S Z É C S E N Y I

MÚLTIDÉZŐ

III. ÉVFOLYAM, 2013. PÜNKÖSD HAVA

A KÁNYÁSI KŐPENGE

A Múltidéző adott hírt először a kövesi kőbaltáról, vagy az ugyancsak kövesi kelta cseréptöredékekről. Ez azt bizonyította, hogy a falu ez a része a csiszolt kőkortól a római korig lakott terület volt. Most tavasszal került elő egy obszidián pattintott kőpenge Kányás területéről. Szintén a Múltidéző közölte az első, 1769-ben készített térképet a faluról, amelyik épp ezt a részt ábrázolta. Ez a terület egy kiterjedtebb erdőről kaphatta a nevét, amit még az első osztrák katonai térkép is megőrkített a 18. század végén. Mára csak egy egészen kicsi rész maradt meg belőle, Tanakajd, Vasszécseny és Bárdos

határainak találkozásánál. Kányás Szécseny és Kenéz határterületét jelenti, Szécsenyhez tartozott egy nagyobb szántóterület ezzel a névvel, illetve Kenézhez tartozott az egykori kányási major területe, ami viszont a lipárti káptalani uradalom része volt több száz éven keresztül. Hogy ez a terület még mit rejt a földjében, azt majd további kutatás fogja kideríteni, mindenesetre a Kányásról készült műholdfelvételek egy derékszögű úthálózatot rajzolnak ki, ami a római kornak volt a jellemzője. (Kovács Imre atya a Magyar Országos Levéltárban történeti kutatásai alapján egy kolostort keresett itt.) A szakirodalom a pattintott kőeszközök használatának időszakát két szakaszra osztja, őskorra és átmeneti kőorra. Az utóbbi ideje Kr. előtt 10000 évtől, Kr. előtt 2400 évig terjedt Európában, tehát a település, ahol élünk kb. tízezer éve lakott terület. (Képek: A kányási kőpenge nézetei)

SZEMTANÚ - KIS JÓZSEF PLÉBÁNOS (8)

1945 tavasza, folytatás: „Mindent átkutattak. A breviáriumokat a földre dobálták. 2 db ezerpengősöm borítékban volt, nem találták meg. A kereszteltek anyakönyve IV. kötetéből téptek ki lapokat, azzal világítottak. Ezek a könyvek azért voltak a pincében, mert féltem, hogy a lakásban tűz elhamvasztja őket. Falunk felperzselését biztosra vettem, mert a német parancsnok elszánt akarata volt a falun keresztül lövöldözni. Hála Isten tűz nem keletkezett. Mikor 5 óra tájban kimentem az udvarra, lóistállómát üresen találtam. Elvitték féltve nevelt 2 éves csikómat. Ezek voltak a gazdaságom szemefénye. Lovaimat már szerdán reggel elvitték a Hm. tisztek szekereimmel együtt. Olyan naiv emberek voltak ezek Árvay V. alezredes parancsnokukkal, hogy azt erősítették, hogy 5 nap múlva visszakapjuk a lovakat, szekereket. A lóistállóban volt Baráth János gyöngyöshermáni ellenőrnek egy pár ló. Azokat is elvitték, szekereivel együtt. Kisebb kozák lovasok lóháton mentek be az istállóba, és összeszedtek minden kis lószerszámalkatrészt. Elvitték a futókocsimat, elvitték Baráth Jánosét is. Baráth János 2 beteg lovát először itt hagyták, a kötőféket azonban azokról is leszedték. A 2 ló szabadra volt engedve az istállóban. Később rájuk is sor került. A marhákról akarták leszedni a köteleket, hogy valamivel vezessék őket. A Szekeres bácsi nem engedte. A padláson a ruhaszárító kötélből vágott le nekik kötélnak valót. Körülbelül 10 órakor indult el a házam mellől az élcsapat gépkocsi része. Addig a Rosenthal udvarról, meg az enyémről kiválogatták a jobb gumikerekeket, felrakták az itt maradt benzines hordókat. Javították autóikat. Jó gyorsan dolgoztak, közben a ráérők kutagattak. Mikor elmentek, megkönnyebbültünk. Elég jó kedvem volt, hogy ennyivel megúszhattuk. Jegyzőéknél voltam ebédre. A jegyző néni szomorúbb volt, mert az a hír jött, hogy a Rózsamajorban a vejét (Pataki és Roznár) elhajtották. Hogy bizonyosságot szerezzünk, délután Tóth János szalézi pappal és az öreg Roznár bácsival elmentünk Rózsamajorba. A Rózsamajorban már itthon voltak a férfiak, de bizony 24 órára elhajtották őket Sárvárra, Vátra. Csak a nők maradtak otthon. Rémesen feldúlták és kifosztották intézőék lakását. Oláh cigányok sem tudnak külön munkát végezni. Sok ruhát elvittek tőlük. Roznárné arany ékszereit a WC-be dobálta. Nagypéntek, Nagyszombat között nyugodt éjszakánk volt. Reggel újságolják, hogy Jenő unokaöcsém a faluban van. 4 társával együtt rongyos civil ruhában a német határról jött vissza. A szombathelyi reptér katonái voltak. Elindították őket Németország felé. Még a katonákat sem engedték át a német határon. Megreggeliztetem őket füstölt disznóhússal. A kemencéből előhúztam az oda dugott 5 literes devizsont. 4 literet elfogyasztottak belőle. Az alkalmazottaimnak is adta. Inkább ezek igrák meg, mint a rabló orosz náció. Nagyszombaton csendesen miséztem. Tóth Jancsi ministrált. Hívek nem voltak. Délben Tóth Jancsival elmentünk Lipártra és Tanakajdra. Körülnézni, és megmutatni

magunkat, hogy élünk. Az emberek házaik előtt ültek. Vigyáztak házaikra, lányaikra. Kifogyhatatlanok voltak a panaszaik. Húsvétvasárnap csendes mise volt Szécsenyben és Kajdon. Húsvéthétfőn Szécsenyben és Lipárton. Húsvéthétfőre virradó éjszakában Bényey doktor úr majdnem megőrült. Éjjel menekült jegyzőék lakásába. Öklével egyszerre 2 ablakszemet bezúzott, hogy engedjék be., mert őt lelövik. Annyira volt, hogy közben már félrebeszélte, a halálfélelem elővette. Kétségbeesve jajgatott, hogy neki már csak 1 vagy 2 órája van. Gyónt a kertben a Tóth Jancsinál. Csókolgatta és közben zavartan kiabált. Mi történt vele? Egy orosz tiszt kért tőle orvosságot. Mivel a doktor úr pénzt nem fogadott el tőle, a tiszt meghívta Prespingerékhez egy kis poharazásra. Pálinkát ittak. Mivel a doktor úr sokáig nem ment vissza, a jegyző úr doktorék szobalányával átment megnézni a mulatozókat. Az Irma láttára felébredt bennük a vad nemi ösztön. Alkudni kezdtek a doktor úrral, hogy hadd menjenek az orvos-lakásba Irmával. Doktor úr nem engedte. Erre a két puskás orosz összefogott, hogy a férfiakat lelövik, és szabadok lesznek az orvos-lakásban. Bényey úr megértette. Elmenekült. Keve jegyző úr kislányát az orvos-lakás ablakán emelte ki. Utána kiugrott a felesége, és futottak lakásuk terasza alatt levő kamrába. Ott virradtak meg. Az oroszok átmentek az orvos-lakásba. (Az öncenzúra kiradírozhatta. - K.J.) A másik garázdálkodott. Emiatt Doktor úr idegei teljesen összetörték. Nem evett, nem aludt, csak sötétben bámult maga elé. - Jobb volna atomokra szétesni -, mondta keserűen. Húsvétkedden elmentem doktor úrhoz, hogy menjünk be valamilyen parancsnokságra, hogy a szabadrablást és a nőekkel szembeni megnyilvánuló erőszakoskodást akadályozzák meg. Doktor úr már nem akart jönni. Mivel azonban a bíró újtán orosz beteghez hívatta a parancsnokság, azt mondta, hogy maradjak ott vigyázni a házra, és ők bemennek a parancsnokságra. Rá álltam. Míg aztán délelőtt fél tizenkettőtől, délután fél négyig doktorék házára vigyáztam, az alatt egy orosz gyalogsági munkaoszlop ellepte a falunkat. Mikor jövök haza, akkor látom, hogy a gyümölcsösben 4 helyen is füstöltek. Tyúkokat, récéket mellestettek, sütöttek, a kertben lovak legeltek. A nyitott pajtában Szaics ezredesék elásott holmija széthányva, kifosztva. Az udvaron alig maradt tyúk, réce. A lakás kirabolva. Elvitték a zsírt. Várhelyi főhadnagy úrét is és az enyémet is. Az edények összedobálva. A padlásról elvitték a húst, szalonnát. Borzasztó kellemetlen érzés fogott el. A megmaradt törékeny edényekből 2 kosárral kivitték a doktor úrékhoz. Szállásra is hívtak a doktor úrék, de jobbnak láttam a lakást üresen nem hagyni. Hogy mi mindent vittek el, még nem tudom. Még a vödört is elvitték a kútból, hiába volt leláncolva. Utána este jöttek enni, inni, harmóniumozni, többször is. Jó, hogy nő nem volt a házban. Nem bírtam volna megvédeni a részeg állatoktól. Húsvét után, szerda éjjel az oroszok jegyző úrék házáat dúlták fel. Vacsorát rendeltek 4 ember számára. Közben ittak, nótáztak. Mikor fokozódott a lerészegedésük, az asszonyok (8), lányok (9) az ebédlő ablakán ugráltak ki, este 10 órakor, és menekültek Süle igazgató úrékhoz. Fialat jegyzőék, Roznár Jóskaék, Jancsi szalézi az új kertészékhez mentek. Bíró igazgató úr a temetőben bujkált, és a temetőárokban levő óvóhelyen virrasztotta át az éjszakát. Feri bácsi Takács Józsefék pajtájában húzta meg magát, Baráth Jancsi egy másik pajtában. (Folytatjuk)

KÉPKOMMENTÁROK (5)

A képkommentátor ezúttal kénytelen letenni a tollat, mivel a legszebb hónapról olyan képek maradtak fenn a múltból, hogy azt nehéz szavakkal leírni. Májusban nemcsak a természet nyílik ki, hanem az emberek is, kicsik és nagyok, öregek és fiatalok, lányok és legények egyaránt. Május ezért a fotográfia hónapja is. A képeken tűnődve átáramlik rajzunk valami különös bizsergés, amit szülőföldhöz való ragaszkodásnak, patetikusabban hazaszeretnek, nevezünk, persze tudjuk, az idő megszépít mindent, még ezt a nehéz korszakot is, a háborúk közti időt. (Képek: A Vasszécsenyi Digitális Fotóarchívumból)

TÉRKÉPOLVASÁS (1)

Ma a műholdas nyomkövetők, a digitális térképek korában el sem tudjuk képzelni, milyen volt a régi világ, térképek nélkül, hogy tájékozódtak az utazók és az emberek. A Múltidéző korábban már foglalkozott falutérképekkel, az első osztrák katonai térképektől a 20. század közepi katonai térképekig. Ezekből a térképekből láthattuk, hogy alakult át a táj a falu körül az évszázadok során, hogy tűntek el a legelők, az erdők, miként alakult át a település környékének úthálózata, hogy szabályozták a vízfolyások, patakok medrét stb. Most országos térképeken próbáljuk rekonstruálni a község jelentőségének

változásait. A falu a Rákóczi szabadságharc idején jelenik meg a térképeken, ami minimum három dolgot jelent. Az egyik: a török korban a szécsényi várkastélynak, udvarháznak mégsem volt akkora stratégiai jelentősége hadászati szempontból, mint feltételezni lehetett eddig. (A Rába bal parti várai pl. Rum, Ikervár már az 1683-as térképen szerepelnek.) Hevenessy János alispán, miután a 17. század végén a szécsényi várkastélyának bástyaiban tartatta a vármegyei elítélteket, Szécsény státuszát emelte. Illetve 1708-ban Szécsény felkerült a szabadságharc térképére (osztrák szempontból is), miután Eszterházy Antal előző év nyarán ezer főt meghaladó seregének Szécsény volt a főhadiszállása. Johann Cristoph Müller 1709-es térképe Secsinnek nevezte a falut, valamint templomos helynek ábrázolja. Peter Schenk 1717-es térképe sokkal kevesebb települést tüntet fel az előző térképhez képest, viszont a falut ugyanazon a néven nevezi meg. Johann Baptist Homann térképe 1718 körül készült, szintén kevés falut ábrázol, a falu névhasználatában az előzőeket követi. A 18. század első feléből, a Schilsonok

idejéből egyenlőre nem ismert több térkép. 1782-85 között, az első osztrák katonai térkép készítésével párhuzamosan készült a következő osztrák térkép, amelyik viszont először tünteti fel Lipártot (Lippar), ráadásul úgy, hogy környezetében csak Hídvéget, Sárvárt és Szombathelyet (Steinamanger) jelöli meg. (Szécsenyt sem jelöli a térkép.) Mint már arról a Múltidéző korábbi számaiban volt szó, a Szombathelyi Püspökség megalakításával, a Társaskáptalan Székeskáptalan rangra emelkedett, így a szomszédságában levő lipárti-kenézi birtokán uradalmi központot épített ki, ami egyben éléskamrája is volt. Az osztrák térképészeknek minden bizonnyal a káptalan tagjai voltak az „idegenvezetői”, így kerülhetett fel Lipárt ilyen kitüntető helyen a térképre. A térkép Lipártot templomos helynek ábrázolja. 1789-ben Johann Franzjosef von Rely térképe ismét csak

Secsinnek nevezi Szécsenyt. 1790 körül készült a falu szempontjából az egyik legbeszédesebb osztrák térkép, Lipárt Lipparként Szécsény pedig magyarul és németül (Sezien) is fel van tüntetve rajta, illetve először Lévár is, mint vendégfogadás helyszín. A térkép még feltünteti a középkorból maradt úthálózatot, a Szécsény és Lévár között a szombathelyi utat keresztező, a Sárvár felől (Pecölt érintve) Sorkifaludon (Tóthfalu) áthaladó Monyorókerékre tartó utat. 1792-ben, Franz Müller által készített térkép Szécsenyt Szecsénynek jelöli, a falu ekkor már nyolc éve az Ebergényi család birtoka. A 19. század elején, 1804-08 között készítette térképét Lipszky János, Szécsenyt Szécsényként, Lipártot Liparthként jelölve meg. Szécsényben vendégfogadót jelöl, illetve Léváron és Császtón (!) is. Az utóbbit Lévár és Kopács közé rajzolja az út mellé, sokkal közelebb Kopácshoz, mint Szécsényhez. Az is bizonyított, hogy Lévár és Császt nem azonos. (Folytatjuk)

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI MOZAIKOK (7) MÉG EGYSZER BATTHYÁNY ALAJOSRÓL

Batthyány Alajos irodalmi, filozófiai tevékenységével az utóbbi években egyre többen foglalkoztak (Hamza Gábor, Sásdi Tamás, Kelecsényi Gábor stb.) különböző tudományos folyóiratokban, könyvekben. Tehát épp ideje, hogy egykori birtokának utódai végre megismerkedjenek gondolataival. „A királyok hatalma, úgy mond, nem származtatható másként az örök természettől, mint úgy, hogy az emberi dolgokban semmi az istenség nélkül nem történhetik, hogy az egész természet az ő leghatalmasabb parancsának engedelmeskedik, melyekkel azonban azért közvetlenül az emberlelkén erőszakot nem tesz; azt hiszem ilyen értelemben volt a keresztyén tan tizenkét apostola is, midőn azok egyike a királyi hatalmat Istentől származtatta, a másik pedig emberi föltalálásnak állította... Örök idők óta gyűlő hamu alatt növekszik nem a szabadság, hanem a szabadság lángra, mely a száraz tárgyakra, sőt a szomszédházakra könnyen belekaphat, mely azonban előbb kitörni nem fog, míg az elviselhetetlen terhek által kimerített nemzetek lelkük véglehelletéig nem érnek, melyet csak azért tartanak még magokénak, mivel bérbe nem vehető és közárverések tárgya nem lehet... Ha a polgárok halálhoz hasonló álmukból fölcúsnak, olyanok, mint a rabszolgák, kiszabadulva börtöneikből, bosszújuknak azokat is föláldozzák, akik a szolgaságuk idején velük jól tettek: az elnyomatás természetében fekszik, hogy a lenyomott tárgy, ha a nyomás megszűnik, annak szeme közé ugrik, aki a nyomásnak véget vetett... Ha a szerződés fonala (a nép és a kormány között) megszakadt, s egyik a másik nélkül el nem lehet, jobb olyannal szerződni, akinek törekvései ismeretesek, mint egy másikkal, aki új, még ismeretlen cselekkal forgathatná föl a haza szabadságát... Ha a monarchikus forma többé föl nem állhat, mindenáron azon legyenek a népek, hogy az arisztokráciai irány lángra ne álljon, mert a rend és a vagyon különbsége a hatalmasokat elnyomásra ösztönzi, és az arisztokrácia igája sokkal nehezebb lesz, mint az elűzött zsarnokságé, mert előbb csak egy, most százakra menővérszopót hizlalnak... A köztársaság dicső szabadsága bizonyos megkülönböztetések által meg ne szorítható, körül nem írható; a kiváltságok és mentességek a régi barbár kor szüleményei, mely az emberi jogokat sem ismerte, a zsarnok galád találmányai, haszonleső képtelenségek, melyeket az uralomvágy szült... Mert ahol csak a köznép fizeti az adókat, és fedezi az ország többi szükségleteit, ott a kiváltságoltak csak lehajtott fővel nézhetik a földet, melyen mások kegyelméből járnak, és amelyet kegyetlen kiváltságaik föláldozása által kell kiérdemelniük. A kibúvó, hogy a köznép birtokának csak haszonélvezője, hiú, erőtlén, mert az a köznek fizetett adókkal rég megszerezte annak tulajdonát, igazában magas áron vásárolta meg... Sokan hordják nyelvükön (a szabadság gondolatát), merészen beszélnek róla, pedig ha tudnák mily áldozatokat kíván, mily hősi szolgálatot vár, mily bosszantó utat jelöl ki követőinek, mérsékelnék beszédességüket, kézzel-lábbal menekednének tőle, és még örülnének, ha vándorlásuk végén nem maradnának színhelyén...” Mi ezeket a gondolatokat eddig csak Petőfi költészetéből ismertük, és nem is sejtettük, hogy talán Szécsény egykori földesurának is köze volt azokhoz, hogy Petőfi csupán versbe öntötte azt amit elődeitől kapott. Batthyány Alajos a negyedik Batthyány, aki birtokosként kapcsolatban volt a faluval. (Batthyány Dorottya, Enyingi Török István első felesége volt, Batthyány Tivadarról és Batthyány Józsefről pedig már korábban esett szó, utóbbi rövid ideig Lipárt birtokosa volt, mint káptalani nagyprépost.) Azonban Batthyány utca máig nem található a településen, mint ahogy Festetics, Hevencesy, Schilson vagy Káptalan sem.

A következő szám tartalmából: Térképolvasás (2), Képkommentárok (6), Szemtanú - Kis József plébános (9), Művelődéstörténeti mozaikok (8) Steffek Albin műhelyében